
**КОНЦЕПТ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»
І УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТІЛЬЦІ:
ОКРЕСЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО
ГОРИЗОНТУ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ**

Роздольська І. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-44>

ВСТУП

Вихід України із тоталітарного простору СРСР у статусі незалежної держави увінчався рясними здобутками у гуманітарній галузі, завдяки зверненню до замовчуваних, репресованих тем, явищ національної історії, літератури, науки. Іншим важливим напрямком національного дослідницького відродження, який теж був цензурований у «тюрмі народів» за концепцією «радянського інтернаціоналізму», а тепер, у час Незалежності, успішно відновлюється, є напрям міжнаціональної культурної комунікації із реконструкцією та осмисленням української культури як ланки світової, у взаємодії національних гуманітарних явищ із усім світом.

Реконструкція історії Українських Січових Стрільців, увага до літературної практики цієї військової формації актуалізує концепт Першої світової війни і те культурне силове поле, яке утворилося навколо історичного хронотопу 1914-1918 років, спонукає досліджувати літературний літопис січового стрілецтва у широкому контексті міжнаціональної духовної контактології. Концепт «втраченого покоління», який постав спільним знаменником для омовлення різних національних досвідів у гекатомбі Великої війни, і який успішно застосовується у зарубіжних дослідженнях, видається можливим важливим інструментом для подальшої історико-літературної інтерпретації генераційного феномену Українських Січових Стрільців.

Концепт «втраченого покоління» разом із масивом світової літературної спадщини навколо себе у літературознавстві незалежної України також отримує нову актуальність, зумовлену потребою об'єктивного дефініювання та вироблення змістової парадигми

у зв'язку із процесом «декомунізації» поняття, його виходу із тенденційної політизованої тоталітарної практики. Тому видається актуальним з'ясування як змістового наповнення та статусу поняття «втраченого покоління» та специфіки його історико-літературного застосування у сучасній літературознавчій практиці та початкового окреслення його зв'язку із досвідом міжкультурної комунікації стрілецького покоління.

Можемо припустити, що ідейно-художній феномен української репрезентації концепту «втраченого покоління» відкриває простір для з'ясування його парадигматичного статусу. Особливо це поширюється на дослідження поетики художнього тексту й осмислення своєрідності «картини світу». Це поняття в сучасному літературознавстві активно використовується як контекстний синонім поняття «парадигми»: «Таке тлумачення видається найближчим до спроб пізнати естетичну природу літературного твору, онтологічний сенс, закодований у його іманентній структурі (фікційній за своєю природою), світ особистісних репрезентацій, що своєю чергою, зумовлюють рецепцію та інтерпретацію»¹

1. Українські Січові Стрільці як актуальна українська ланка світового «втраченого покоління» у Великій війні

Велика війна 1914-1918 років, потужний геополітичний вибух, породжений колоніальними апетитами країн із імперськими намірами та країн-імперій щодо утримання колоній та захоплення нових територій: Німеччини, Австро-Угорщини, Росії, Британії, Франції, Італії тощо, поділеніми поміж блоками «Антанта» та «Троїстий Союз». Загалом підсумовано, що «всього у Першій світовій війні взяло участь 38 держав з населенням понад 1 млрд чоловік. Загальна чисельність армій досягала 70 млн чоловік. У роки війни було вбито 10 млн і поранено 18 млн чоловік. Перша світова війна мала дуже серйозні політичні наслідки, привела до цілого ряду революційних потрясінь і суттєво видозмінила політичну карту не тільки Європейського континенту, але й світу в цілому»². Війна закріпила дві тенденції суспільного устрою – демократичну і тоталітарну.

Попри імперіалістичні наміри про захоплення світу країн-нападниць, Велика війна спровокувала у подальшому низку визвольних воєн серед поневолених імперіями народів для успішного здобуття

¹ Кохан Р.А. «Як воно: отримати в подарунок весь світ?» Поетологічне розгадування РАДІСНОЇ головоломки : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 114.

² Троян С. Велика війна 1914–1918 рр.: причинно-наслідковий вимір. *Велика війна 1914–1918 рр.: витоки, характер, наслідки* : монографія / наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна. Київ : Кондор, 2018. С. 12.

ними національних державностей: чехи, словаки, серби, хорвати, словенці, поляки, фіни на європейському континенті зафіксували новий державний національний статус. Українські території було поділено поміж Польщею, СРСР, Угорщиною, Румунією.

Катастрофічний екзистенційний досвід людства потребував омовлення, потребував певної гуманітарної призми, тому закономірною є поява творів із з рефлексіями про Першу світову війну, окреме місце серед яких займає письменство «втраченого покоління». Література «втраченого покоління» постає розлогою гуманітарною проекцією Великої війни 1914–1918 р.р. як тотального екзистенційного життєпису молодіжних діахронних спільнот різних народів, задіяних у мілітаристських намірах імперіальних урядів.

Історико-політичний портрет української нації у вихорі Великої війни в історичних студіях тільки починає об'єктивно окреслюватися на належному рівні. Донедавна бездержавний статус України, тиск радянського тоталітаризму суттєво позначалися на дослідницькому процесі з історії України означеного періоду, оскільки всередині світового геополітичного зсуву нуртували різноманітні українські національно-визвольні рухи із антибільшовицьким, антимосковським імперативом на усіх етнічних землях – Визвольна війна 1914–1920р.р. разом із польсько-українським, радянсько-українським збройними конфліктами, і, відповідно, увага до них підривала б підвалини СРСР і міф про добровільне входження України до складу радянських республік. Провідною військовою силою на західних землях України у час Великої війни стала військова формація Легіону Українських Січових Стрільців, утворена із початком Першої світової війни у складі Австро-Угорського війська 1914 р., а згодом діяла як самостійна військова українська сила, згодом переформатовалася в УГА, Українську Галицьку Армію. Збройний чин УСС спричинив утворення ЗУНР, Західно-Української Народної Республіки із подальшим утворенням єдиної Української Народної Республіки в Акті Злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. Завдяки публікаціям С.Ріпецького, М.Лазаровича, В.Витвицького, Б.Коринта, І.Крупського, Я.Малика, М.Литвина, К.Науменка та ін. військові здобутки формації УСС вписано у літопис української історії, українського державотворення та мілітарну сюжетико Першої світової війни.

Січові стрільці так само, як і інші фронтовики Великої війни по різні боки барикади, свій межовий досвід реалізували у численних зразках літературної творчості – поезії, документальній та художній прозі. Якщо поезія народжувалася у стрілецькому середовищі синхронно із подіями війни, то велика проза, так само, як і у відомих

представників «втраченого покоління», – постала саме у 20–30-ті роки, коли з'явилася достатня життєва часова перспектива, з якої можна було осмислювати пережите. А це пропозиції письменників із фронтового кола – Р. Купчинського, О. Бабія, Л. Луціва, Р. Заклинського, Ю. Шкрумеляка, М. Голубця, О. Степанів та ін., де зафіксовано мілітарну місію стрілецької поколінневої ланки: «визволяти братів-українців із московських кайданів». Тобто ідеться про звільнення з-під окупації усієї території України і соборне єднання усіх українців у єдиній державі.

Розлогого погляду на літературну творчість УСС в рамках концепту «втраченого покоління» в українській гуманітаристиці поки що немає. Є фундаментальні монографії Оксани Кузьменко про феномен стрілецьких пісень.³ У студії І.Роздольської про літературний феномен УСС як літературного покоління військового походження зазначено про спорадичні спроби звернення стрілецької критики до теми Великої війни у творчості німецького «втраченого покоління», із якими пов'язані наміри генераційного автоідентифікування⁴. Стрілецьтво дає окремі приклади міжкультурної комунікації із творчими досвідами німецьких письменників із когорти «втраченого покоління» Еріхом Марією Ремарком та Бернгардом Келлерманом⁵.

2. Поняття «втраченого покоління»: поява, зміст, функціонування

Хоч термін загальновідомий, в українській гуманітаристиці не так багато синтетичних, системних публікацій як теоретичного, так і власне історико-літературного чи компаративного характеру, що зумовлено тривалим колоніальним статусом України в СРСР.

Поява формули пов'язана із паризьким контекстом життєпису Е.Гемінгвея, колізіями побуту і комунікації у творчому середовищі американських митців Франції і зафіксована 1926 року в епіграфі до роману «Фієста» («І сходить сонце»). Вона виникла в процесі розмови Е. Гемінгвея, із Гертрудою Стайн і зафіксована в епіграфах до роману насамперед англійською мовою «Lost Generation»: «Ви всі – втрачене покоління. Гертруда Стайн (з розмови). Покоління відходить і покоління приходить, а земля віковічно стоїть! І сонце сходить, і сонце заходить, і

³ Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2009. 296 с.

⁴ Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 444 с.

⁵ Роздольська І. Німецьке письменство «втраченого покоління» у генераційній рецесії Українських Січових Стрільців. *Світова література в літературознавчому дискурсі XXI ст.* : збірник матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упоряд.: Л. В. Мацевко-Бекерська, І. А. Сенчук. Одеса : Олд+, 2023. С. 108–112.

поспішає до місця свого, де сходить воно. Віє вітер на південь і на північ вертається, крутиться, крутиться він та й іде, і на круги свої вертається вітер... Всі потоки до моря плывуть, але море – воно не наповнюється: до місця, нізвідки плывуть, ті потоки вертаються, щоб знову плисти! Екклезіаст»⁶.

А вже 1964 року формула «втрачене покоління» була остаточно закріплена у романі Е.Гемінгвея «Свято, яке завжди з тобою» французькою мовою «Une Génération Perdue» у назві останнього розділу. Тут подано і усі колізії, пов'язані із виникненням формули. Так «втраченим поколінням» обізвав невправного молодого автомайстра, «який останнього року війни був на фронті», господар автосервісу. А письменниця Гертруда Стайн, чий автомобіль не могли полагодити, застосувала назву до «всієї молоді, що побувала на війні. Ви – втрачене покоління». І хоч в оповіді автор також як учасник війни протестує проти усяких ярликів і на свою адресу, оскільки сукупна назва уніфікує унікальність особистого екзистенційного досвіду у межових обставинах війни («Але під три чорти її балачки про втрачене покоління і під три чорти всі оті брудні, дешеві ярлики»), він усе-таки залишає означення «втрачене покоління», адже «Всі покоління втрачені з тієї чи іншої причини, думав я, так воно завжди було й завжди буде ...»⁷.

У романі чи не усі провідні герої наділені травматичним досвідом війни, це і фізичні, і екзистенційні травми у різних пропорціях, що і об'єднує товаришів, і заважає душевному зближенню, а в підсумку робить неможливим досягнення щастя, а також позитивних екзистенціалів – радості, віри, любові, спокою. Старий автомобіль форд і став тим тригером, що викликав із пам'яті героя Гемінгвея спогади із фронту, які праглося забути: «...я думав про хлопця з гаража й про те, що його, можливо, везли пораненим у такому самому «форді», переобладнаному на санітарну машину. Я згадував, як у цих «фордів» горіли гальма, коли вони, наповнені пораненими, спускалися гірськими дорогами на першій швидкості, і як кінець-кінцем доводилося гальмувати, вмикаючи задній хід, і як останні «форди» ми зіштовхували порожняком з гори, щоб отримати замість них великі «фіати» з надійною коробкою передач і металевими гальмовими колодками»⁸.

В українській літературознавчій лексикографії поняття «втраченого покоління» з'явилося на етапі Незалежності, завдяки публікації 2001 року у «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства»

⁶ Гемінгвей Е. І сонце сходить (Фіеста). *Твори в 4х т.* Т. 1. URL: <https://textbook.com.ua/zarubizhna-literatura/1548701899/s-6> (дата звернення 10.02.2024)

⁷ Там само.

⁸ Там само.

Юрія Попова та «Літературознавчій енциклопедії» Юрія Коваліва 2007 року. Гасла акумулюють тодішній досвід української наукової рецепції передовсім зарубіжної літератури.

У першопредставленні поняття у «Лексиконі» маємо тематичний критерій і вказівку на присутність у європейських та американській літературах: «шерег європейських та американських письменників 20–30 рр. ХХ ст., чії твори присвячені 1-й світовій війні та її трагічним наслідкам»⁹. Тобто ідеться про тему війни, воєнну прозу, навіть її антивоєнну спрямованість. В подальшому розкритті терміносполуки імпонує акцент на особистій фізичній та екзистенційній причетності письменника до ситуації війни: «генерація, яка брала участь в 1-й світ[овій] війні і вийшла з неї фізично та морально скаліченою»¹⁰.

Юрію Коваліву важливо підкреслити в ідейному змісті творчості втраченого покоління насамперед антивоєнний імператив: «умовна назва генерації західноєвропейських письменників, які особисто пережили трагедію Першої світової війни, а тому підтримували антивоєнні настрої, що позначилися на їх творчості, загострено сприймали тенденції дегуманізації суспільства, абсурду буття, в якому немає місця повноцінній людині, сповненій власної гідності та духу фронтової товариськості»¹¹. Тобто маємо поєднання як тематики (воєнна), так і оцінки війни у письменника (антивоєнна). При цьому не враховано ставлення митців із середовища «втраченого покоління» до мілітаризму як популярної державної ідеології напередодні першої світової війни. Також варто корелювати на видо-родовому рівні «теми – ідея» означники «мілітарний»/«воєнний», «антимілітарний»/антивоєнний», «антимілітаристський» такої літератури, що осмислювала у різних пропорціях і політику мілітаризму, імперативи воєнної збройної експансії в обстоюванні питань на міжнародній арені у країн-імперій, які започаткували Велику війну, брали у ній активну участь та вийшли із неї з програшем чи виграшем, що теж мало суттєвий вплив на свідомість сучасників.

У «Літературознавчій енциклопедії» зафіксована широка лінійка «західноєвропейських та американських» авторів із фіксацією імен Дж. Дос Пассоса, О. Хакслі, Е.-Е. Камінгса, Е. Гемінгвея, Б. Фолкнера, А. Барбюса, Ф. С. Фіцджеральда, Р. Олдінгтона, Е.-М. Ремарка, Р. Доржелеса, О. Хакслі, що вказує на розлогу типологію теми, її

⁹ Попов Ю. Втрачена генерація. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 112.

¹⁰ Там само.

¹¹ Ковалів Ю. Втрачене покоління. *Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Юрій Ковалів*. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : С. 205:

суттєву актуалізацію в українському літературознавстві у персональному аспекті¹². Також залучено і твори авторів зі слов'янського світу – Я. Гашека, М. Црнянського.

У гаслі Юрія Попова можемо спостерегти поширення географії поняття – і на «європейських» та «американських митців», а у самому гаслі актуалізовано і творчі розмисли над власним досвідом війни і митців зі слов'янського світу (чех Я. Гашек, серб М. Црнянський, українець О. Турянський), чия творчість із темою війни хронологічно випереджувала потік мейнстрімових зразків літератури «втраченого покоління» – авторства Е.М. Ремарка, Е. Гемінгвея, Р. Олдінгтона, С. Цвейга, В. Фолкнера, Ф.С. Фіцджеральда¹³. Також важливим у тлумаченні дефініції видається увага до екзистенційної проблематики у творах «втраченої генерації», яка передвіщає екзистенційну хвилю творчості А. Камю і Ж.П. Сартра¹⁴.

Поняття зазнало і радянського тоталітарного тиску, на чому наголошено у Ю. Попова та Надії Колошук, у радянському літературознавстві практично не застосовувалося, були відсутні узагальнюючі розвідки чи антології. Адаже радянська цензура намагалася зупинити усі прояви «буржуазності», що їх могли зачіпати митці із кола «втраченого покоління» із нерадянськими політичними орієнтирами, що можна помітити на прикладі реценсії радянською критикою роману Е.М. Ремарка «На західному фронті без змін», у якій наголошено на відриві митця від прогресивного контексту здобутків пролетаріату і перебування «на межі дрібнобуржуазної творчості»¹⁵.

Акцент у дефініюванні на письменстві «втраченого покоління» як тематичній групі «антивоєнного мистецтва» у радянському цензурованому форматі був способом хоч якось актуалізувати постаті митців антирадянського спрямування, чи тих, які мали крайньо-праві політичні симпатії. Справедливо підкреслює Надія Колошук, що «було би неправомірним спрощенням ставити знак рівності між творчістю представників цього покоління і темою Першої світової війни у літературі – ці поняття часто перехреснюються, але вони не тотожні»¹⁶.

¹² Ковалів Ю. Втрачене покоління. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Юрій Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : С. 205:

¹³ Попов Ю. Втрачена генерація. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 112–113.

¹⁴ Там само. С. 113.

¹⁵ Радек К. Передмова. *Ремарк Е. М. На Західному фронті без змін* / переклад з нім. М. Ж. Бургарт, передмова К. Радека. Харків : Видавництво «Український робітник», 1930. С. 5.

¹⁶ Колошук Н. Перша світова війна та розвиток модерної літератури у 1920–1930-х рр. Німеччина, Франція, Австрія, Англія. *Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття* : у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. С. 85.

Хоча і за допомогою такої неповної дефініції як «антивоєнного письменства», однак тема «втраченого покоління» у галузі дотепер продовжує актуалізуватися, як у праці З.Савченко – про генологічні особливості антивоєнної романістики 20-х рр. ХХст.¹⁷, чи уже у діахронній типології романного антивоєнного жанру, на прикладі пропозицій Ремарка та українця із іншого покоління О.Гончара у студії Миколи Гуменного та Олени Гусевої.¹⁸

В українському літературознавстві повноцінна увага до поняття «втраченого покоління» стала можливою від 1991 року, часу виходу України зі складу СРСР у зв'язку із проголошенням державної Незалежності¹⁹. Доти право на першість у розробці поняття, за замовчуванням, з перекладу творів-репрезентантів починаючи, належало російській гуманітаристиці. Варіант «загублене покоління», який застосовується подекуди в українських публікаціях, є власне перекладом із російського відповідника «потерянное поколение». Про звукокомплекс «утраченное» покоління як найбільш близький українському означенню «втрачене», «утрачене» покоління в радянсько-російській галузі не йдеться.

Можемо спостерегти як функціональну активність терміносполуки, так і послідовну увагу дослідників до вироблення наскрізних критеріїв, за якими авторську творчість можна потрактовувати такою, що представляє «втрачене покоління».

Цікаво, що застосування терміносполуки «втрачене покоління» в окремих випадках виявляє її тяжіння до рівня універсалії, придатної для омовлення в літературознавстві інших генераційних досвідів ХХ століття. Так, її застосовано як термін-універсалію на означення інших українських поколінневих ланок ХХ ст. Так, у статті Анни Горнятко-Шумилович «Вовча зоря vs «Сталінка»? Про загублене покоління очима Євгена Пашковського та Олеся Ульяненка», можна знайти формулювання «втрачене покоління» і «загублене покоління» на позначення української генерації 1980-х років, художньо омовленої

¹⁷ Савченко З. В. Антивоєнна романістика 20-х років ХХ століття: порівняльний аспект (на матеріалі творів Е. М. Ремарка, А. Барбюса та Е. Хемінгуей). *Кременецькі компаративні студії*. 2014. № 4. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А. С. 230–241.

¹⁸ Гуменний М., Гусева О. Ремарк і Гончар: типологія антивоєнного роману. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-remark-i-gonchar-tipologiya-antivoeyennogo-romanu> (дата звернення 03.02.2024)

¹⁹ Колошук Н. Перша світова війна та розвиток модерної літератури у 1920–1930-х рр. Німеччина, Франція, Австрія, Англія. *Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. С. 88.

у письменників впродовж 1990-х років.²⁰ Також Аліна Землянська та Анатолій Землянський потрактовують екзистенційні пошуки поколіннявої спільноти 1990-х років у романі Сергія Жадана «Ворошиловград» такими, що властиві «втраченому»/«загубленому поколінню»²¹. Розглядаючи історичні мотиви у творчості Василя Герасим'юка, Ніна Анісімова означає «загубленим поколінням» гуцулів-бійців, учасників першої світової війни, яким Василь Герасим'юк присвятив поезію-новелу «Веселі діди 47-го» і із циклу «Суха різьба», яке у період Другої світової війни долучилося до українського Резистансу у Другій світовій війні, а з 1947 – до української табірної генерації в Караганді²². Тут маємо актуалізацію стрілецького мілітарного чину, що його здійснила гуцульська етнічна група у складі Легіону УСС, в рамках концепту «втраченого покоління».

Окрім цієї метаназви, дослідники національних письменств послугуються історичним уточненням «література Першої світової війни», «військове письменство», актуалізуючи геополітичні колізії 1914–1918 років як ідентифікатори генераційної свідомості «втраченого покоління». На модусі війни і війська як біографічному факторі ідентичності учасника «втраченого покоління» наголошує Соломія Павличко, представляючи літературну сільвету Едварда Естіна Камінгса, зазначаючи при цьому, що сам письменник не означував себе так, хоч мав усі автобіографічні підстави для цього²³, адже був водієм санітарної машини під час подій Великої війни, а також був «мешканцем» таборів інтернованих (військовополонених).

Літературознавчі пропозиції сучасності демонструють увагу до національного варіанта літератури «втраченого покоління», виокремлюючи домінуючі її риси.

У студії американського літературознавця Крейга Монка (Monk, Kraig) «Пишучи «Втрачене покоління»: емігрантська автобіографія і

²⁰ Horniatko-Szumilowicz Anna «Вовча Зоря» і «Сталінка»: Про загублене покоління очима Євгена Пашковського та Олеса Ульяненка / «Вовча зоря» and «Сталінка»: The lost generation through the eyes of Yevgen Pashkovsky and Oles Ulyanenko. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2020. T. 11. С. 217–226.

²¹ Землянська А., Землянський А. Екзистенційні пошуки «втраченого покоління» в романі С. Жадана «Ворошиловград». *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Літературознавство*. 2020. Т.1. № 95. URL: <https://journals.hnpu.edu.ua/index.php/literature/article/view/3150> (дата звернення 23.01.2024) DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1076.2020.1.95.03>

²² Анісімова Н. П. «Минулого не вистачає...»: художня трансформація історичних мотивів у циклі «Суха різьба» Василя Герасим'юка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Серія «Філологічна». Вип. 54. С. 145–148. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/assets/files/full/2015/NZ_Vyp_54.pdf (дата звернення 29.01.2024)

²³ Павличко С. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті / передм. Д. Наливайка. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. С. 454.

американський модернізму» («Writing the Lost Generation: Expatriate Autobiography and American Modernism») про власну національну літературу «втраченого покоління» реалізовано намір окреслити через залучені артефакти автобіографій, авторефлексій історико-літературний силует «втрачених» як важливої еміграційної ланки американської літератури у Парижі та ланки американського модернізму. У дослідницькій парадигмі автора концептами-тлумачами сенсів гурту постають концепти Парижа як стратегічного локусу, що забезпечить митцю відповідне реноме, «представника-іноземця», автонаративу про модерністську ідентичність, богемність, жіночі паттерни. При цьому К. Монк розширює персональний ряд американських «втрачених», у якому насаперед бачать Е. Гемінгвея та Г. Стайн як батьків генерації літераторів-ветеранів іменами Сільвії Біч, Гарольда Стернза, Семюела Патнама, Альфреда Креймборга²⁴. При чому і модерністські наративи, і концепт митця-емігранта як «американця в Парижі» (Джанет Фленнер) представлених митців у книзі підпорядковані генераційному маркеру «втраченого покоління», омовленому у надтексті назви.

Німецькі ремаркознавчі студії на сучасному етапі реалізують двовекторні дослідницькі інтенції, з одного боку, як можливість через творчість письменника дати візію німецького національного варіанта «втраченого покоління», а з іншого, у формулі «втраченого покоління» відкрити особливості наднаціонального наративу про сукупне переживання війни молоддю, як це маємо у публікаціях Томаса Ф. Шнайдера (Thomas F. Schneider)²⁵, керівника центру Е.М. Ремарка в м. Оснабрюк.

В українській галузі дослідницю Ольгу Мохначову також цікавить національний варіант втраченого покоління на прикладі творчості Е.М. Ремарка, але у творах його смеркального періоду²⁶. Тобто тут ідеться про типологію явища, але уже на прикладі однієї творчої персоналії.

Вихід українською мовою антології поетичних і прозових перекладів «Втрачене покоління» (2022) виявляє, що українські дослідники зацікавлені в розширенні персоналії ряду недовідомих представників «втраченого покоління» із різних національних літератур. У книзі сучасному реципієнтові представлено персоналії літератури США, Франції, Британії із актуалізацією складних фактів життєписів

²⁴ Monk C. Writing the Lost Generation : Expatriate Autobiography and American Modernism. Iowa City : University of Iowa, 2010. 232 p.

²⁵ PhD Dr. habil. Thomas F. Schneider. URL: <https://www.remarque.uni-osnabrueck.de/schneider-thomas.htm> (дата звернення 08.02.2024)

²⁶ Мохначова О. Трансформація німецької версії «втраченого покоління» в пізніх романах Е. М. Ремарка (до проблеми самоідентифікації). URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-transformaciya-nimeckoyi-versiyi-vtrachenogo-pokolinnya> (дата звернення 30.01.2024)

авторів-учасників, художньо омовлених екзистенційних переживань реального буття: це Зіґфрід Сассун, Роберт Грейвас, Фредерік Меннінг, Мей Сінклер, Мері Борден, Блез Сандрар, Дріє ля Рошель та ін.²⁷

Крейґ Монк і Надія Колошук суголосні в тому, що «втрачене покоління» об'єднує митців модерністського налаштування. Через те до покоління «втрачених» Н. Колошук не залучає творчість генераційно старших Анрі Барбюса та Я.Гашека, бо «вони були старшими і представляють позитивістську генерацію митців (сформовану суспільними ідеалами й естетичними смаками ще ХІХ – найбільш «позитивістського» – століття)».²⁸ Скоріше, тут ідеться про входження у силове поле молодшої генерації «втрачених» окремих представників старшого покоління, сприйняття екзистенційної точки зору молодших. Адже з точки зору теорії поколінь, для генераційного феномену як соціальної структури властиві такі змістові компоненти: стан молодості, ровесництва, соціальний початок покоління, «місцерозташування», спільна соціальна поведінка, яка є виразом відповідних єдиних установок, стан свідомості, колективний погляд «тут і тепер» як фрагмент історичного часу²⁹. Також присутність письменників старшого кола у літературному дискурсі «втраченого покоління» теж може свідчити і про розширення впливу силового поля концепту «втраченого покоління» у генераційній діахронії. Разом із цим виникає і питання встановлення чітких поколінневих меж поняття у його дослідницькій перспективі, як і питання окреслення впливу «втраченого покоління» на молодших генераційно сучасників. Такий приклад можна спостерегти у життєписі Джанет Фленнер, спілкування якої у Парижі із чоловічими представниками «втраченого покоління» вплинуло на її світогляд, прийняття аксіології та ідентичності «втраченого покоління», трансляцію його ідей, а згодом і вибір життєвого шляху уже у період Другої світової війни – увага до життя воєнного Парижа у журналістській діяльності, антигітлерівська постава та ін.

Сучасні українські студії зі світової літератури із проблемою «втраченого покоління» пов'язані насамперед із окремими

²⁷ Втрачене покоління / передмова О. Андрієвського. Антологія. Київ : Стилет і стилос, 2021. 296 с.

²⁸ Колошук Н. Перша світова війна та розвиток модерної літератури у 1920–1930-х рр. Німеччина, Франція, Австрія, Англія. *Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. С. 88.

²⁹ Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 380.

персоналіями – Світлани Романчук³⁰, Ольги Мохначової³¹, Мирослави Глюдз³², Леоніда Козубенка³³. У тоталітарну добу це було можливістю поміж рядків актуалізувати концепт, окреслити персоналію системно. Так, у передмові «Перечитуючи Ремарка» до двотомного зібрання творів Е.М. Ремарка 1986 року Дмитро Затонський осмислює творчий феномен митця в контексті ідейних шукань літератури «втраченого покоління»³⁴.

Серед найновіших студій компаративного оглядового характеру із актуалізацією концепту «втраченого покоління» варто відзначити праці Надії Колошук³⁵ та Наталії Нечаєвої-Юрійчук³⁶ і передмову Олександра Андрієвського до антології³⁷.

Дослідники актуалізують у змісті концепту «втраченого покоління» концепт автобіографічного, що стає свідченням особистої причетності митця до історичного контексту Великої війни і тією *«point of view»*, що дає змогу для екзистенційного прочитання його тексту. Для О. Андрієвського «втрачене покоління» це насамперед поняття, що пов'язане з концептом війни, військовості, а не модернізму і паризької богемності: «Моєю ж задачею було показати, що *lost generation* – це не лише Париж 20-х і богемна компанія навколо Гемінгвея та Фіцджеральда; натомість це ціле воєнне покоління, де загиблі на фронті Першої

³⁰ Романчук С. Образ «втраченого покоління» у творчості Еріха Марії Ремарка: сучасні координати висвітлення. URL: <https://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4069/8500-1?inline=1>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-083-4-26> (дата звернення 30.01.2024)

³¹ Мохначова О. Трансформація німецької версії «втраченого покоління» в пізніх романах Е. М. Ремарка (до проблеми самоідентифікації). URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-transformaciya-nimeckoyi-versiyi-vtrachenogo-pokolinnya> (дата звернення 30.01.2024)

³² Глюдз М. М. Неочікуваний і зовсім несподіваний Ремарк . URL: https://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfi_lolog/21/15.pdf (дата звернення 10.02.2024)

³³ Козубенко Л.М. Концепція героя у романах Е.М.Ремарка «На західному фронті без змін», «Повернення». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 2 Ч. 2 2021. С. 173–177. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/32.pdf (дата звернення 02.02.2024)

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/30>

³⁴ Затонський Д. Перечитуючи Ремарка. *Ремарк Е.М. Твори: в 2х т. Т.1*. Київ : Дніпро, 1986. С. 5–33.

³⁵ Колошук Н. Перша світова війна та розвиток модерної літератури у 1920–1930-х рр. Німеччина, Франція, Австрія, Англія. *Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. С. 85–98.

³⁶ Нечаєва-Юрійчук Н. Велика війна у творчій спадщині англійських поетів воєнної доби. *Велика війна 1914 -1918 рр.: витоки, характер, наслідки: монографія / наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. С. 237–247.

³⁷ Андрієвський О. І мертві, і живі, й непроговорені. *Втрачене покоління. Антологія*. Київ : Стилет і стилос, 2021. С. 5–15.

світової війни поети настільки ж важливі, як і ті автори, що почали писати та публікуватися тільки за Доби джазу»³⁸.

Часто дослідники у власних оглядах послуговуються означником «антивосний» для творчих здобутків «втраченого покоління»³⁹, проте затакої термінопрактики якраз і затирається генераційний аспект і фактор історичного хронотопу війни, а на перший план виходить війна як тема, що може об'єднувати авторів із різних часових і поколінневих прошарків. Крім того, в учасників «втраченого покоління» можна спостерегти диференціацію оцінок мілітаризму і мілітарності, політичних (праві чи ліві) симпатій, і тому поняттям «антимілітарна література» неможливо охопити усі проблемно-тематичні об'єми письменства «втрачених».

У типологічних спостереженнях О. Радавської⁴⁰ наголошено на документальній складовій та точності історичних деталей прози «втрачених». Вважаємо, що це фактори генераційного занурення автора у своє історичне «тут-і-тепер» (Х. Ортега-і-Гассет). Буквальне введення фрагментів воєнного хронотопу у структуру художнього світу твору, як це можна побачити на прикладі введення об'єктивних географічних і подієвих подробиць, пов'язаних із Західним фронтом у Е.М. Ремарка, чи високою «Quatre vents» Б. Келлермана (повість «9 листопада»), чи «чотирикутником смерті» у січового стрільця Юри Шкрумеляка («Поїзд мерців»), чи «шлях смерті» в албанських горах на сербсько-австрійському фронті в Осипа Турянського (повість «Поза межами болю»), чи «карпатські стежі» у стрілецькій повісті Романа Купчинського («Заметіль») і виявляє живий екзистенційний зв'язок автора із дискурсом катастрофізму, у який той був занурений як учасник подій, навіть має значення тригера, що не дає забути минуле і повертає до нього щоразу. Так жанрові ознаки літератури non-fiction, а також їхній синтез із белетристичними формами у творчості «втрачених» постають генологічним проявом генераційної свідомості.

Теж ідеться про поетику експресіонізму як стильову проекцію дискурсу катастрофізму у творчості генерації ветеранів Великої війни, що демонструють різні національні письменства. Тема зазнає поширення завдяки перекладам оригінальних зразків українською мовою та їхнє видання, що уможливило й історико-літературну інтерпретацію.

³⁸ Андрієвський О. І мертві, і живі, й непроговорені. *Втрачене покоління. Антологія*. Київ : Стилет і стилос, 2021. С. 15.

³⁹ Савченко З. В. Антивоснна романістика 20-х років ХХ століття: порівняльний аспект (на матеріалі творів Е. М. Ремарка, А. Барбюса та Е. Хемінгуей). *Кременецькі компаративні студії*. 2014. № 4. Хмельницький : ФОРМ Цюпак А. А. С. 230–241.

⁴⁰ Радавська О. Документальна основа романів про Першу світову війну (на матеріалі французької літератури). *Волинь філологічна : текст і контекст*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. № 25 : література non-fiction. С. 163–170.

Типологічні зіставлення літератури «втраченого покоління» із творчістю українських авторів О. Турянського⁴¹, Ю. Яновського⁴², О. Гончара⁴³ засвідчує наукову перспективу щодо когнітивно-класифікаційних можливостей терміна в українському літературознавстві, а саме поняття отримує перспективу осмислення в широких типологічних національних контекстах із залученням генераційного, екзистенційного, стильового, генологічного аспектів.

3. «Втрачене покоління» у міжкультурній комунікації українського січового стрільцтва

Українські Січові Стрільці власне знайомство із зразками зарубіжної літератури «втраченого покоління» зафіксували за допомогою критичних рефлексій, до яких уже була часткова наукова увага⁴⁴.

Знаменного 1929 року, коли побачили світ знакові твори напрямку «На західному фронті без змін» Е.М. Ремарка, «Смерть Героя» Олдінгтона та «Прощавай, зброє» Е. Гемінгвея, стрілецька критика відгукнулася на появу твору німецького автора. Окрім імені Е.М. Ремарка було згадано іще одного представника літератури німецького «втраченого покоління» – Бернгарда Келлермана, який мав досвід особистого переживання Великої війни у якості військового кореспондента, і його роман «9 листопада» сповнений воєнних роздумів і візій про армію і долю Німеччини.

Таким чином входження літератури «втраченого покоління» в українське культурне середовище Галичини загалом і стрілецьке силове поле зокрема відбулося за посередництвом насамперед німецького письменства. При цьому сам концепт «втрачене покоління» у дописі не згадано. 1933 року, коли буде опубліковано рецензію ветерана УСС та УГА Луки Луціва про стрілецьку повість побратима Романа Купчинського

⁴¹ Шевчук К. В. Риси «втраченого покоління» у творах О. Турянського та Р. Олдінгтона. *Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції 19 березня 2020 р.* Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 202–205.

⁴² Журба С.С. Інтерпретація проблеми «втраченого покоління» у світовій та українській літературах. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2013. Вип. 1. С. 188–197.

⁴³ Гуменний М., Гусева О. Ремарк і Гончар: типологія антивоєнного роману. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-remark-i-gonchar-tipologiya-antivoynennogo-romanu> (дата звернення 10.02.2024)

⁴⁴ Роздольська І. Німецьке письменство «втраченого покоління» у генераційній рецепції Українських Січових Стрільців. *Світова література в літературознавчому дискурсі XXI ст.* : збірник матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упоряд.: Л. В. Мацевко-Бекерська, І. А. Сенчук. Одеса : Олді+, 2023. С. 108–112.

«Заметіль», у ній також не буде зафіксовано такого означника. Скоріше за все, він тоді ще не увійшов в український культурний простір. Адже відомо, що в українському перекладі роман Е. Гемінгвея «Фієста» («І сходить сонце») з'явився аж 1979 року авторства Мара Пінчевського⁴⁵.

Січові стрільці як мешканці спочатку Австро-Угорської монархії, потім Другої Речі Посполитої, мали змогу для знайомства із творами інших народів за посередництвом німецької та польської мов, якими вільно володіли. Адже Галичина як найбільша провінція Австро-Угорщини, а згодом значна частина «кресів» Польщі «була яскравим прикладом полінаціонального суспільства»⁴⁶ із широкими міжкультурними комунікативними зв'язками.

У польський гуманітарний простір концепт «втрачене покоління» теж увійшов не відразу. Мода на Гемінгвея у Польщі розпочалася після 1954 року, від часу його нагородження Нобелівською премією, можна висувати на підставі публікації «Польський Гемінгвей» Анни Рогульської (Anna Rogulska) від часу появи першого польського перекладу Гемінгвеєвого твору 1958 року, хоч 1931 року було перекладено роман «Прощавай, зброе», який «серед читачів не мав популярності»⁴⁷. Так у 1950-х роках посилювався інтерес і до теми «втраченого покоління», 1958 року відбувся вихід монографії на цю тему,⁴⁸ при чому із «lost generation» у польському дослідництві початково асоціювали насамперед американську національну пропозицію, згодом долучили і британську.

Січові стрільці могли читати твори Р.М. Ремарка і Б. Келлермана у першу чергу як в оригіналі, так і в польському перекладі.

Публікація роману Еріха Марії Ремарка «На західному фронті без змін» 1929 року окремим виданням здобула письменнику світову славу і реноме автора, який репрезентує екзистенційний досвід німецької ланки «втраченого покоління», адже митець особисто був задіяний на фронті, пережив поранення, і власні переживання катастрофізму утілював у сюжетній проекції головного героя Пауля. Бестселлер міг бути доступним читачам стрілецького кола як за німецьким першодруком⁴⁹, так і за українським перекладним виданням 1930 року Жозефіни

⁴⁵ Дронь А. «Фієста. І сонце сходить». Легендарному роману – 95 років! URL: <https://starylev.com.ua/blogs/fiyesta-i-sonce-shodyt-legendarnomu-romanu-95-rokiv> (дата звернення 10.02.2024)

⁴⁶ Бораковський Л. Зображення єврейсько-християнських любовних відносин у літературі Галичини (1848-1914). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. Вип. 153. Кропивницький, 2017. С. 58.

⁴⁷ Rogulska A. Polski Hemingway. *Przekladaniec*. 2016. Nr 32. S. 100. DOI:10.4467/16891864PC.16.006.6546

⁴⁸ Braun A. *Stracone pokolenie lat dwudziestych*. Nowa Kultura. 1958. № 31. S. 26.

⁴⁹ Remarque E. M.: *Im Westen nichts Neues*. Treptellen -Verlag -Berlin, 1929. 186 s.

Бургардт⁵⁰. Українське видання, як зазначено, було уміщено як бібліографічна позиція у «Літопису Українського друку», так і, «картковому репертуарі», а також інших бібліографічних виданнях Української Книжкової палати,⁵¹ завдяки чому мало більше популярності. Адже стрілецька критика відразу, того ж 1929 року, відгукнулася на появу німецького твору⁵². З бібліографічного опису рецензованого видання можемо побачити, що Олесь Бабій ознайомився із текстом роману Е.М. Ремарка з німецького першодруку⁵³. Лука Луців, стрілецький критик, вказує на типологічний зв'язок роману «Заметіль» січового стрільця Романа Купчинського із романом Е.М. Ремарка «На західному фронті без змін»⁵⁴, відгукнувшись 1933 року на вихід третьої частини стрілецького твору «У зворах Бескиду».

Твори Бернгарда Келлермана у Львові були доступними, адже досі у фондах бібліотеки імені Василя Стефаника у Львові (Ossolineum у Другій Речі Посполитій) зберігаються німецькі і польські видання цього автора, зокрема: роман-утопія «Туннель» («Der Tunnel», Berlin, 1913, 1917), «Інгеборг» («Ingeborg», Berlin, 1909), «Йєстер і Лі» («Yester i Li: z dziejów tesknot», Poznan, 1949). Бібліотека володіє німецьким виданням Келлерманових документальних нарисів-репортажів з полів Великої війни «Війна в Аргонському лісі» («Der Krieg im Argonnerwald», Berlin, 1916), написаних по гарячих слідах описуваних подій.

Бернгард Келлерман був популярним письменником серед української читацької громади: у Галичині, його повість «Праведні душі» була перевидана у Коломиї 1926 року у перекладі українською мовою Володимира Супрунівського⁵⁵, а роман-утопія «Туннель», який зробив зі свого автора митця світової слави, – у радянській Україні 1937 року у скороченому перекладі Максима Рильського⁵⁶. В.М. Проскурницький згадує ще раніший переклад «Туннелю» 1920 року Дори Сімовичевої із передмовою

⁵⁰ Ремарк Е. М. На Західному фронті без змін / переклад з нім. М. Ж.Бургардт, передмова К.Радека. Харків : Видавництво «Український робітник, 1930. 128 с.

⁵¹ Там само. С.7.

⁵² Бабій О. Е. М. Remarque : Im Westen nichts Neues. Trepyllen -Verlag -Berlin, 1929. URL: Літопис Червоної Калини. Львів, 1929. Ч. 1. С. 21.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Луців Л. Роман Купчинський : «У зворах Бескиду». Повість зі стрілецького життя. («Заметіль», частина III). Львів, 1933, 16^о, с.171. Видавнича Кооператива «Червона Калина». З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. *Луців Л. Література і життя. Літературні оцінки*. Джерзі Сіті ; Нью Йорк : Видавництво УНС «Свобода», [1981]. С. 366–367.

⁵⁵ Келлерман Б. Праведні душі / Переклад з німецької мови Володимир Супрунівський. Коломия : Накладом Видавництва «Ока», 1926. 52 с.

⁵⁶ Келлерман Б. Тонель / Скорочений переклад М. Рильського. Харків : Книгоспілка, 1927. 274 с.

Василя Сімовича (В. Верниволи)»⁵⁷. Зазначимо, що це друга галицька перекладацька і едиційна пропозиція, а першою хронологічно келлерманівською публікацією є стаття галичанина Миколи Євшана 1914 року, надрукована у «ЛНВ», – «Бернгард Келлерман і його «Tunnel»⁵⁸.

Микола Євшан, літературознавець, публіцист, перекладач, зафіксований у гуманітаристиці найперше як представник групи «Українська хата», однак аналіз його життєпису дозволяє висновувати про його належність до військової генерації Великої війни. Цей військовий та політичний діяч із когорти стрілецького покоління, поручик УГА, як вдалося систематизувати, з початком Першої світової війни був мобілізований, пройшов офіцерський вишкіл. У 1914 був на угорському фронті, коротко на канцелярській службі у Відні, після якої наприкінці 1915 добровільно зголосився знову до війська. Тоді ж шукав можливості перейти до Українських Січових Стрільців. У ранзі офіцера 9-го полку піхоти також пройшов російський, італійський фронти, на італійському фронті був двічі поранений. Із упадком Австро-Угорщини підтримує утворення ЗУНР і переходить до УГА. Взимку 1919 був комендантом м. Войнилів, тоді ж почав співробітництво із урядовим часописом ЗУНР «Республіка» (Станиславів), У 1918 співпрацював зі стрілецьким часописом «Шляхи» (Львів)». З початком травня 1919 року був викликаний Начальною командою УГА до війська, переїхав у м. Золочів з метою вишколу стрілецької сотні, з якою брав участь у боях проти більшовиків над рікою Збруч, в походах УГА за Збруч.

Критик Микола Євшан означив як і окреме непересічне місце Б. Келлермана у тогочасній німецькій літературі, так і накреслив його творчий силует у динаміці ідейного і жанрового розвитку – від белетриста, опанованого концепцією героя-індивідуаліста, до автора екзотичної теми та широко закроєного «життєвого виру». В оцінці «Тунелю» сприймає тезу про утопійний роман, але насамперед характеризує твір як «сенсаційний» різновид жанру белетристики⁵⁹. Можемо подивляти передчуття майбутніх геополітичних змін у творі. Адже серед мотивів пробивання туннелю під водами океану від Америки до Франції, які обґрунтовує винахідник речовини «аланіту» Алан, – насамперед ідея світового економічного, технічного, індустріального панування: винахід забезпечить Америці перемогу над Англією і Францією і світову першість.

57 Проскурницький В.М. Келлерман в перекладах і критиці. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20190329-berngard-kellerman-v-ukrayinskih-perekladah-i-kritici> (дата звернення 02.02.2024)

⁵⁸ Євшан М. Бернгард Келлерман і його «Tunnel». *ЛНВ*. 1914. Т. LXV. Кн. II. С. 355–366

⁵⁹ Там само..

Роман «9 листопада» Б. Келлермана досі не має перекладу українською мовою, хоч активно перекладався російською, мав супровід радянсько-російського літературознавства як твір письменника-антифашиста і прихильника соціалістичних ідей, який підтримав політику Німецької Демократичної Республіки і згодом туди переїхав.

Можна припустити, що пропозиція сенсаційного роману Б. Келлермана могла стати продуктивною інспірацією для власних стрілецьких пропозицій із яскравими рисами сенсаційного белетристичного жанру – трилогії Р. Купчинського «Заметіль», повісті О. Бабія «Перші стежі», повісті П. Франка «Від Стрипи до Дамаска». Погоджуємося, що «початок ХХ століття в літературі маркований істотними смислотворчими трансформаціями, що безпосередньо позначилися на внутрішньо-стильових системах».⁶⁰

У стрілецькій рецепції німецької мілітарної прози «втрачених» можна помітити прагнення через вдивляння в генераційне обличчя «іншої» поколінневої фронтової ланки розкрити сенси власної генераційної ідентичності і таким чином розповісти і про себе, власне «ми» як «причетних», «споріднених», «інших» але не «чужих». При цьому стрілецькі критики намагаються у наративі німецьких авторів відмежувати індивідуальне сприйняття воєнного катастрофізму від колективного: «"Im Westen nichts Neues" це не повість; це белетристично написані спомини молодого хлопця, що маючи 18 літ пішов із 20 товаришами гімназистами на французький фронт. [...] І читач, що був на полі бою, брав участь у війні, ніколи не погодиться з тим, що всі вояки були такі, якими їх малює Ремарк»⁶¹.

ВИСНОВКИ

Огляд масиву джерел із концептом «втраченого покоління», які були доступними обігу української гуманітаристики, засвідчують нову актуальність концепту «втрачене покоління», його повноцінний дослідницький статус в умовах українських державницьких реалій. Перші українські дефініції 2001 і 2007 років, зафіксовані лексикографічно, позначені у певному сенсі досвідом функціонування концепту до 2000-х років, – його політизацією, замовчуванням, браком історико-літературного матеріалу для студій, браком літературних текстів як національними мовами, так і в українському перекладі, а особливо

⁶⁰ Мацевко-Бекерська Л.В. Когнітивні маркери малої прози Василя Стефаника: художній наратив «простого тексту». *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Серія «Слово»*. 2022. Випуск 16(63). С. 197.

⁶¹ Бабій О. Е. М. Remarque : Im Westen nichts Neues. Treppellen -Verlag -Berlin, 1929. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1929. Ч. 1. С. 21.

тоталітарною забороною української національно-визвольної історії ХХ століття, що через дотичність до концепту творчістю Українських Січових Стрільців актуалізувала його на рівні військової хронології УСС, УГА та творчої інтерпретації.

Дотепер триває процес наповнення змістової парадигми концепту складовими-ідентифікаторами, при цьому особливого значення набуває модус війни як життєвої практики автора, що відмежовує явище «втраченого покоління» від просто мілітарної теми у письменстві чи інших соціально-діахронних ланок. Відповідно генераційного значення набуває життєпис письменника, чи був він учасником Першої світової війни і чи у його свідомості проявляються колективні переживання геополітичного катастрофізму його віковою ланкою і відповідний наратив. Теж існує потреба звернення уваги на національні варіанти генераційної свідомості «втраченого покоління», що пов'язано із конкретикою тієї чи іншої національної історії в рамках події Великої війни, які можуть відрізнитися. Уже можна помітити зміну значення богеменності свідомості митців американського «втраченого покоління», що стало їхньою реакцією на травматичний досвід війни і суспільні обставини порівняно із значенням крайнього творчого індивідуалізму, що було у практиці модернізму кінця ХІХ – початку ХХ ст. Українські літературознавці перебувають у пошуку національних літературних явищ, які б відповідали концептові «втраченого покоління», при цьому бачать поняття придатним функціонувати на різних культурно-історичних хронологічних зрізах як універсалію.

Таким чином продуктивний досвід читання стрілецького покоління, його генераційна зацікавленість у письменстві «втраченого покоління», критична рецепція ключових творів з німецького письменства, а особливо стрілецьке спільне сприйняття буттєвої синхронності українського і німецького генераційних сегментів слугує сукупною підставою для майбутнього типологічного зіставлення белетристичних зразків стрілецького письменства із творами Е.М. Ремарка та Б. Келлермана та розширення дослідницьких можливостей концепту «втраченого покоління» задля осмислення української літературної проєкції поколіннєвих переживань Українських Січових стрільців у Першій світовій війні. При цьому відкривається перспектива дослідництва у аспектах екзистенційно-генераційному, генологічному, стильовому.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено проблемі семантично-методологічної кореляції концепту «втраченого покоління» із літературно-генераційним феноменом Українських Січових Стрільців з метою окреслення

дослідницької літературознавчої перспективи. З'ясовано, що в українському літературознавстві концепт набув нової актуальності та початкового постколоніального прочитання. Українська історико-літературна практика також засвідчує можливості терміносполуки як універсалії. Воєнний літопис УСС дає прямі підстави розглядати українську військову спільноту у прямій дотичності до усіх колізій Великої війни як безпосереднього учасника австрійського мілітарного кола, згодом самостійної української формації. Духовна контактологія УСС із німецькими літературними пропозиціями «втрачених» надає підстави для окреслення компартивного міжнаціонального дослідницького горизонту на рівні стильових, жанрових, генераційно-екзистенційних аспектів змістової парадигми концепту «втраченого покоління». Такий підхід надасть змогу більше увиразнити національні варіанти «втраченого покоління». Сам же концепт завдяки такому панорамному типологічному осмисленню у широких міжлітературних зв'язках отримає необхідні теоретико-літературні дефініційні уточнення.

Література

1. Braun A. Stracone pokolenie lat dwudziestych. *Nowa Kultura*. 1958. № 31. S. 26.
2. Horniatko-Szumilowicz Anna «Вовча Зоря» і «Сталінка»: Про загублене покоління очима Євгена Пашковського та Олеса Ульяненка /»Вовча зоря» and «Сталінка»: The lost generation through the eyes of Yevgen Pashkovsky and Oles Ulyanenko. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2020. T. 11. C. 217–226.
3. Monk C. Writing the Lost Generation : Expatriate Autobiography and American Modernism. Iowa City : University of Iowa. 2010. 232 p.
4. PhD Dr. habil. Thomas F. Schneider. URL: <https://www.remarque.uni-osnabrueck.de/schneider-thomas.htm> (дата звернення 08.02.2024)
5. Remarque E. M.: Im Westen nichts Neues. Trepyllen – Verlag – Berlin, 1929. 186 s.
6. Rogulska A. Polski Hemingway. *Przekładaniec*. 2016. Nr 32. S. 97–109. DOI:10.4467/16891864PC.16.006.6546
7. Анісімова Н. П. «Минулого не вистачає...»: художня трансформація історичних мотивів у Циклі «Суша різьба» Василя Герасим'юка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Серія «Філологічна». Вип. 54. С. 145–148. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/assets/files/full/2015/NZ_Vyp_54.pdf (дата звернення 29.01.2024)
8. Бабій О. Е. М. Remarque : Im Westen nichts Neues. Trepyllen – Verlag – Berlin, 1929. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1929. Ч. 1. С. 21.

9. Бораковський Л. Зображення єврейсько-християнських любовних відносин у літературі Галичини (1848–1914). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. Вип. 153. Кропивницький, 2017. С. 57–62.

10. Велика війна 1914–1918 рр.: витоки, характер, наслідки : Монографія / Наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна. Київ : Кондор. 2018. 536 с.

11. Втрачене покоління. Антологія / передмова О. Андрієвського. Київ : Стилет і стилос, 2021. 296 с.

12. Гемінгвей Е. І сонце сходить (Фієста). *Твори в 4х т.* Т. 1. URL: <https://textbook.com.ua/zarubizhna-literatura/1548701899/s-6> (дата звернення 10.02.2024)

13. Гемінгвей Е. Свято, яке завжди з тобою. *Твори в 4х т.* Т. 4. URL: <https://textbook.com.ua/zarubizhna-literatura/1548702279/s-2> (дата звернення 10.02.2024)

14. Глюдз М. М. Неочікуваний і зовсім несподіваний Ремарк. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/15.pdf> (дата звернення 10.02.2024)

15. Гуменний М., Гусева О. Ремарк і Гончар: типологія анти воєнного роману. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-remark-i-gonchar-tipologiya-antivoennogo-romanu> (дата звернення 03.02.2024)

16. Дронь А. «Фієста. І сонце сходить». Легендарному роману – 95 років! URL: <https://starylev.com.ua/blogs/fiyesta-i-sonce-shodyt-legendarnomu-romanu-95-rokiv> (дата звернення 10.02.2024)

17. Євшан М. Бернард Келлерман і його «Tunnel». *ЛНВ*. 1914. Т. LXV. Кн. II. С. 355–366.

18. Журба С.С. Інтерпретація проблеми «втраченого покоління» у світовій та українській літературах. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2013. Вип. 1. С. 188–197.

19. Затонський Д. Перечитуючи Ремарка. *Ремарк Е.М. Твори: в 2-х т. Т. 1*. Київ : Дніпро, 1986. С. 5–33.

20. Землянська А., Землянський А. Екзистенційні пошуки «втраченого покоління» в романі С. Жадана «Ворошиловград». *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Літературознавство*. 2020. Т. 1. № 95. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/literature/article/view/3150> (дата звернення 23.01.2024) DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1076.2020.1.95.03>

21. Келлерман Б. Тонель / Скорочений переклад М. Рильського. Харків : Книгоспілка, 1927. 274 с.

22. Келлерман Б. Праведні душі / Переклав з німецької мови Володимир Супранівський. Коломия : Накладом Видавництва «Ока», 1926. 52 с.

23. Ковалів Ю. Втрачене покоління. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад.Юрій Ковалів. Київ :ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : С. 205:

24. Козубенко Л.М. Концепція героя у романах Е.М.Ремарка «На західному фронті без змін», «Повернення». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 2 Ч. 2. 2021. С. 173–177. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/32.pdf (дата звернення 02.02.2024) DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/30>

25. Колошук Н. Перша світова війна та розвиток модерної літератури у 1920–1930-х рр. Німеччина, Франція, Австрія, Англія. *Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. С. 85–98.

26. Кохан Р.А. «Як воно: отримати в подарунок весь світ?» Поетологічне розгадування РАДІСНОЇ головоломки : монографія. Одеса :Видавничий дім «Гельветика», 2020. 320 с.

27. Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів : Інститут народознавства НАН України. 2009. 296 с.

28. Луців Л. Роман Купчинський : «У зворах Бескиду». Повість зі стрілецького життя («Заметіль», частина III). Львів, 1933, 16^о, с. 171. Видавнича Кооператива «Червона Калина». З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. *Луців Л. Література і життя. Літературні оцінки*. Джерзі Ситі ; Нью Йорк : Видавництво УНС «Свобода», [1981]. С. 366–367.

29. Мацевко-Бекерська Л.В. Когнітивні маркери малої прози Василя Стефаника: художній наратив «простого тексту». *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Серія «Слово»*. 2022. Випуск 16(63). С. 197–207.

30. Мохначова О. Трансформація німецької версії «втраченого покоління» в пізніх романах Е. М. Ремарка (до проблеми самоідентифікації). URL: <https://md-eksperiment.org/post/20221224-transformaciya-nimeckoyi-versiyi-vtrachenogo-pokolinnya> (дата звернення 30.01.2024)

31. Павличко С. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті / передм. Д. Наливайка. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 559 с.

32. Попов Ю. Втрачена генерація. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 112–113.
33. Проскурницький В.М. Келлерман в перекладах і критиці. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20190329-berngard-kellerman-v-ukrayinskih-perekladah-i-kritici> (дата звернення 02.02.2024)
34. Радавська О. Документальна основа романів про Першу світову війну (на матеріалі французької літератури). *Волинь філологічна : текст і контекст*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. № 25 : література non-fiction. С. 163–170.
35. Ремарк Е. М. На Західньому фронті без змін / переклад з нім. М.Ж. Бургардт, передмова К. Радека. Харків : Видавництво «Український робітник, 1930. 128 с.
36. Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 444 с.
37. Роздольська І. Німецьке письменство «втраченого покоління» у генераційній рецепції Українських Січових Стрільців. *Світова література в літературознавчому дискурсі XXI ст.* : збірник матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упоряд. : Л. В. Мацевко-Бекерська, І. А. Сенчук. Одеса : Олді+, 2023. С. 108–112.
38. Романчук С. Образ «втраченого покоління» у творчості Еріха Марії Ремарка: сучасні координати висвітлення. URL: <http://baltijapublishing.lv/otr/index.php/bp/catalog/download/139/4069/8500-1?inline=1> (дата звернення 30.01.2024) DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-083-4-26>
39. Савченко З. В. Антивоєнна романістика 20-х років XX століття: порівняльний аспект (на матеріалі творів Е. М. Ремарка, А. Барбюса та Е. Хемінгуей). *Кременецькі компаративні студії*. 2014. № 4. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А. С. 230–241.
40. Шевчук К. В. Риси «втраченого покоління» у творах О. Турянського та Р. Олдінгтона. *Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу* : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції 19 березня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 202–205.

Information about the author:

Rozdolska Iryna Volodymyrivna,

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Ukrainian Literature Department named
after academician Mykhailo Vozniak
Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine